

DOI 10.31909/26168812.2019-(39)-19

УДК 378.78

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА У ЦАРИНІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ТА СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

А. Шевчук

*кандидат педагогічних наук, доцент**Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

У статті розглянуто можливості використання інформаційно-комунікаційних і дистанційних технологій у вищому навчальному закладі, компетентності викладача. Охарактеризовані філософія Moodle, структура електронного навчального курсу.

Ключові слова: *компетентності, дистанційне навчання, платформа дистанційного навчання Moodle, електронний навчальний курс.*

XXI століття стає, з погляду вчених, століттям інформації та наукових знань, де система освіти зорієнтована на послідовну реалізацію цілей сталого людського розвитку. Вже у найближчій перспективі українська освіта повинна вирішувати принципово нову глобальну проблему, пов'язану з масовою підготовкою людей до життя та діяльності в нових умовах інформаційного світу. Для підтримки її масовості та якості, зазначає Н. Морзе, потрібно інтенсивніше впроваджувати, паралельно з існуючими формами навчання, сучасну форму освіти – дистанційне навчання [2].

Міністерство освіти і науки України у 2004 р. розробило основи для дистанційного навчання, а 2013-го року затвердило нове Положення про дистанційне навчання [5]. У ньому зазначається, що дистанційне навчання в Україні реалізується за допомогою системи дистанційного навчання на рівнях загальної середньої, професійно-технічної, вищої, післядипломної освіти та самоосвіти. Документ містить визначення основного поняття: «Під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес передання і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчання у спеціалізованому середовищі, яке створене на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. У процесі дистанційного навчання використовуються дистанційні курси – інформаційні продукти, які є достатніми для навчання за окремими навчальними дисциплінами» [5, 1].

У зв'язку із новими пріоритетами вищої школи до запровадження дистанційного навчання підвищується роль інформатизації та її вплив на професійну компетентність викладача. Формування ІКТ компетентності викладачів університетів пов'язується, насамперед, з обов'язками підготовки навчальних курсів, їх методологічного і методичного забезпечення. У нині діючому Положенні про сертифікацію електронного навчального курсу Міністерства освіти і науки України конкретизується актуальне завдання із царини запровадження дистанційного навчання: «Одним із завдань Болонського процесу є створення глобального міжнародного освітнього середовища, головною перевагою якого є представлення навчального матеріалу в дидактично уніфікованому й формалізованому вигляді та надання можливості його використання у будь-якому місці і у будь-який час незалежно від форми навчання студента» [6, 1]. Йдеться про нові виклики, серед яких домінує забезпечення студентів матеріалами дистанційного навчання, а також дистанційної форми у поєднанні з традиційними – денною, вечірньою, заочною.

Відповідно для кожного викладача актуалізується завдання підвищення кваліфікації з використання інформаційно-комунікаційних і дистанційних технологій, а

також розробки і запровадження на цій основі електронного навчального курсу (ЕНК) своєї дисципліни. Вочевидь, інноваційний тип навчання студентів потребує викладача, здатного сприймати, засвоювати, апробувати і впроваджувати інновації.

Вчені констатують, що сучасному викладачеві вже недостатньо мати професійні компетентності з використання традиційних технологій навчання, а необхідно знати освітній сегмент Інтернету, орієнтуватися в педагогічних мережних співтовариствах, мати навички здійснення інтеграції сучасних ІКТ у навчальний процес, розумітися в інноваційних педагогічних технологіях дистанційного навчання, уміти навчати свого предмета за допомогою різних засобів для комунікації та співпраці [3]. Тому-то в багатьох університетах організовано курси. Команди тренерів з науковців систематично проводять з викладачами тренінги. Одне із ключових завдань курсів – навчити викладача технології розробки електронного навчального курсу як основи забезпечення дистанційної освіти та дистанційного навчання у структурі денної й заочної форм здобуття вищої освіти.

Електронні навчальні курси дисциплін на теренах України створюються переважно ресурсом Е-середовища університету з використанням програмного забезпечення Moodle. Нині викладачами розробляються ЕНК різних дисциплін, відбувається їх сертифікація [7; 8].

Аналіз сучасних публікацій і реальних змін у ВНЗ дозволяє констатувати, що домінуюча сутність ЕНК полягає у наданні студентам принципово нових можливостей самостійного навчання всюди і у будь-який час, протягом усього життя, за підтримки викладача та завдяки інтеграції дистанційних технологій із традиційними формами навчання. Натомість недостатня готовність і підготовленість викладача до розробки ЕНК частково стримує поступ змін у напрямку організації навчального процесу на основі інтеграції традиційних і нових форм навчання.

Виходячи з актуальності й аналізу проблеми в теорії та практиці вищої освіти, предметом дослідження стала компетентність викладача у царині дистанційного навчання та розробки ЕНК з дисципліни. Постановка проблеми і предмет дослідження зумовили такі завдання наукового пошуку:

- конкретизувати філософію Moodle;
- виявити сутність і структуру ЕНК для формування компетентності викладача з розробки ЕНК своєї дисципліни;
- з'ясувати змістові особливості ЕНК, важливі для підготовки студента та сертифікації курсу, конкретизувати їх на прикладі дисципліни «Теорія і методика музичного виховання дітей дошкільного віку».

Для розв'язання завдання з конкретизації філософії Moodle здійснено аналіз джерел [4]. Інтернет джерела свідчать: слово Moodle представляє абревіатуру поняття Modular Object-Oriented Distance Learning Environment, що перекладається як Модулярне Об'єктно-Орієнтоване Дистанційне Навчальне Середовище і означає віртуальне навчальне середовище або систему управління навчальними ресурсами. Проект Moodle як програмний продукт, що дозволяє створювати курси і web-сайти на базі мережі Internet, заснований на основі теорії соціального конструктивізму (<http://download.moodle.org/>). Цей проект, що діє і знаходиться у постійному розвитку, був започаткований Martin Dougiamas з Австралії у 90-х.

Автор ідеї так свідчить про неоціненні можливості онлайн-освіти і свого винаходу: «Найважливіше для мене те, щоб це програмне забезпечення було найпростішим у використанні, а для цього воно має бути засноване на інтуїції настільки, наскільки це можливо. Я зацікавлений у продовженні своєї роботи над Moodle і на збереженні її загальнодоступності. Я глибоко переконаний у важливості дистанційного навчання і Moodle – це головний спосіб в реалізації моїх ідей» [4].

Лише у 2002 р. Martin Dougiamas випустив першу версію. Відтоді було багато удосконалень. Дизайн і розробка Moodle (по матеріалах MoodleDocs) відповідають особливій філософії навчання, яку автор стисло називає «педагогіка соціального

конструкціонізму» (social constructionist pedagogy). Автор розкриває її сенс через «чотири основні концепції» – конструктивізм, конструкціонізм, соціальний конструктивізм, залучене і відвернуте [4].

Конструктивізм означає те, що люди «конструюють» для себе нові знання під час взаємодії з навколишнім середовищем. Все, що людина читає, бачить, чує, відчуває і до чого торкається, порівнюється з раніше отриманими знаннями. Якщо це якимось чином зі знаннями людини співвідноситься, то можуть бути побудовані нові фрагменти знання, які і залишаються з нею. Знання зміцняться, якщо вдасться успішно застосувати його в інших ситуаціях. Людина не просто сховище пам'яті, що пасивно всмоктує інформацію; знання не можуть бути отримані безпосередньо читанням або прослуховуванням. Просто при навчанні більше місце має інтерпретація, ніж елементарна передача інформації від одного мозку до іншого.

Конструкціонізм стверджує, що навчання особливо ефективно, коли під час навчання у тих, хто вчиться формується щось для інших. Це може бути будь-що: від вислову, твердження, написання повідомлення в Інтернеті – до більш комплексних творів, таких як картина, будинок або пакет програм. Наприклад, можна прочитати цю сторінку кілька разів і наступного дня не пригадати жодної думки. Але якщо спробувати своїми словами пояснити ці ідеї комусь-небудь іншому або виготовити слайд-презентацію, що пояснюватиме ці концепції, то можна гарантувати: людина краще зрозуміє їх та краще інтегрує в свої власні ідеї. Ось чому люди ведуть конспекти під час лекцій, навіть якщо ніколи не читатимуть їх пізніше [4].

Концепція соціального конструктивізму розширює наведені вище ідеї до поняття групи, члени якої формують щось для інших, працюючи спільно і створюючи тим самим «малу культуру». Учасники групи поділяють сенс «малої культури». Коли хто-небудь занурюється в подібну культуру, він потрапляє в безперервний і багатоплановий процес навчання. Тому виникає питання: як «бути» в цій культурі. Наводиться простий приклад – горняк. Цей предмет може використовуватися для тисячі різних цілей, але його форма сама по собі вже дає деякого роду «знання» про утримування рідини. Складніший приклад – он-лайн-курс. Тут не тільки «форми» інструментарію вказують на те, як повинен працювати такий курс, але і тексти, створені групою, і сама діяльність, що відбувається, в цілому допомагатимуть формуванню того, як кожен учасник курсу діє усередині групи.

Залучене і відвернуте: концепція базується на дослідженнях мотивації поведінки учасників в дискусіях. «Відвернута» поведінка – це коли хтось прагне залишатися «об'єктивним» і «спиратися на факти». Він має схильність захищати власні міркування, використовуючи логіку для знаходження слабких місць в роздумах опонента. «Залученою» поведінкою є емоційніший підхід, що допускає суб'єктивність. При цьому людина прагне слухати і ставити питання для розуміння інших позицій. «Сконструйована» поведінка – це коли людина здатна використовувати обидва підходи, і вибирає який-небудь із них залежно від поточної ситуації. У цілому, здорова кількість «залученої» поведінки усередині співтовариства учнів – це потужний стимул до навчання, оскільки він не тільки об'єднує людей, але й сприяє виникненню глибших реакцій і переорієнтації переконань, які були сформовані раніше.

Автор Moodle закликає до обдумування цих позицій. Це може допомогти зрозуміти, як кожен учасник курсу може бути одночасно учнем і вчителем. Викладач як педагог зможе перестати бути просто «джерелом знань» і перетворитися на натхненника, рольову модель культури класу, групи, зв'язуючись з учнями чи студентами в індивідуальному порядку і працюючи за їх особистими потребами, одночасно направляти дискусії і діяльність всієї групи для досягнення загальних навчальних цілей. Безумовно, Moodle не нав'язує такий тип поведінки, але все таки Moodle підтримує краще за все саме цей тип поведінки. На думку автора Moodle, подальші нововведення у царині «педагогічної підтримки» стануть основним напрямком у розвитку системи Moodle [4].

З'ясувати сутність електронного навчального курсу допомагають інструктивні документи Міністерства освіти і науки України. ЕНК – це комплекс електронних навчально-методичних матеріалів з використанням дистанційних технологій, що базуються на Інтернет технологіях, створених для організації індивідуального та групового навчання відповідно до графіку навчального процесу ВНЗ. «Дистанційні технології навчання складаються з інноваційних педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного навчання» [6, 1].

Інноваційні педагогічні технології дистанційного навчання – це технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами, студентів між собою з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи студентів зі структурованим навчальним матеріалом (подається в електронному вигляді та зберігається на спеціальному навчальному порталі), з урахуванням компетентнісного та особистісно-орієнтованого підходу, методу проектів та педагогіки партнерства тощо. Інформаційно-комунікаційні технології дистанційного навчання – це технології створення, опрацювання, передавання і зберігання навчальних матеріалів, організації та супроводу навчального процесу за допомогою телекомунікаційного зв'язку, зокрема, електронних локальних, регіональних, глобальних мереж (Інтернет) та відповідних сервісів, наприклад Веб 2.0.

Сутність електронного навчального курсу (ЕНК) полягає у тому, що він призначений для оволодіння студентами навчальним матеріалом під керівництвом викладача. Привертає увагу таке положення: під час навчання студентів ЕНК безперервно змінюється та вдосконалюється завдяки діяльності викладача і самих студентів.

Утім під час створення ЕНК слід орієнтуватися на сталі характеристики:

- структурованість навчально-методичних матеріалів;
- відповідність структурних елементів логіці вивчення дисципліни (лекції, практичні/семінарські, самостійна робота, модульний контроль, залік/іспит);
- якісно підготовлені викладачем навчальні матеріали, що дозволяють студенту набути компетентностей, задекларованих у робочій програмі;
- наявність мультимедійних навчальних матеріалів;
- чіткий графік навчання, система інтерактивної взаємодії викладача та студента, студентів між собою засобами ресурсів ЕНК і дистанційних технологій;
- система самоконтролю та контролю (форми і критерії), оцінювання результатів всіх видів навчальної діяльності студентів.

Відповідно у матеріалах ЕНК можна виокремити електронні матеріали кількох типів:

а) *інформаційні* види діяльності та ресурси. Містять зміст навчального матеріалу (електронні конспекти лекцій, мультимедійні презентації лекцій, сторінки з методичними рекомендаціями, книги, файли з аудіо та відео матеріалами тощо);

б) *діяльнісні* ресурси та види діяльності. Призначені для само оцінювання та оцінювання досягнень студентів, закріплення матеріалу, формування вмінь і навичок (контрольні запитання, тестові завдання, практичні завдання, кросворди, відео завдання до теми тощо);

в) *комунікаційні* види діяльності для здійснення інтерактивного спілкування, зворотного зв'язку (чат, консультації, оголошення, анкетування).

Міністерство освіти і науки України рекомендує за основу структури ЕНК окремої дисципліни брати логіку ознайомлення студентів з курсом, викладання, опанування і засвоєння навчальної дисципліни. Відповідно треба дотримуватися загальної уніфікованої структури з кількох частин: 1) загальна інформація про курс; 2) модуль 1; 3) модуль 2 (кількість модулів варіативна); 4) підсумкова атестація; 5) консультації. Наприклад, такою є структура дисципліни «Теорія і методика музичного виховання дітей дошкільного віку» [8].

Наповнення кожного складника ЕНК визначено у Положенні Міністерства освіти і науки України. До нього є загальні вимоги, якими треба керуватися під час розробки ЕНК дисципліни [6]. Так, наповнення складових частин «Загальна інформація про курс», «Модуль», «Підсумкова атестація» відповідатиме вимогам, якщо структура матиме вигляд, як у таблиці 1.

Таблиця 1

Складники електронного навчального курсу

Загальна інформація про курс	Модуль 1	Підсумкова атестація
Робоча програма навчальної дисципліни	Путівник по модулю	Питання для іспиту
Тематичний план, карта курсу	Теоретичний навчальний матеріал модуля	Підсумковий контроль (тест)
Критерії та шкала оцінювання	Практичні чи/та семінарські роботи	
Друковані та Інтернет джерела	Самостійна робота	
Глосарій дисципліни	Модульний контроль	
Оголошення		
Путівник курсу		

Деталізація кожної частини курсу здійснюється викладачем відповідно до критеріїв структурно-функціональної експертизи ЕНК і знаходить вираження в оптимальній кількості структурних елементів. Утім на розсуд навчального закладу чи окремого викладача вносяться деякі інші компоненти. Так, в частині «Загальна інформація про курс» для початкового ознайомлення студентів з дисципліною може бути створена «Візитка курсу» (стислі дані про курс і автора курсу, карта курсу, додаткова інформація – фото студентів в аудиторії під час вивчення дисципліни, орієнтири для виконання ІНДЗ, курсових робіт тощо).

Відносно змісту складника «Робоча програма навчальної дисципліни» тренери курсів з підвищення ІКТ компетентності викладачів і розробки ЕНК радять вносити лише ті компоненти робочої програми, що можуть бути інформативними для студента. Вони ж відповідають і критеріям структурно-функціональної експертизи ЕНК. Наприклад, пояснювальну записку розробити у форматі Веб-сторінки. У ній подати лише мету, завдання, вимоги до знань, умінь, навичок, вказати кількість годин на вивчення кожного модуля. В змісті програми – назви тем з анотаціями. Тематичний план дисципліни (або «Календарний план») виноситься в окремий однойменний складник.

Викладачеві треба наповнити складник «Критерії та шкала оцінювання», розмістивши там щонайменше такі таблиці: «Розрахунок рейтингових балів оцінювання за видами навчальної діяльності дисципліни», «Розрахунок рейтингових балів оцінювання за видами навчальної діяльності в модулях («вага» кожного модуля)», «Підсумкові семестрові рейтингові оцінки у балах – за національною шкалою та шкалою ECTS», «Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студента з дисципліни».

Додатковою роботою з удосконалення курсу для викладача може стати створення складової «Глосарій». Залежно від дисципліни, тут можна розмістити не лише текст означень, а й фотографії персоналій, малюнки, ілюстрації до означень тощо. Їх кількість залежить від дисципліни, кількості модулів. Наприклад, може бути 150 або понад 170 означень [8].

В «Путівнику курсу» треба помістити три складники: «Презентація курсу» (назва і структура курсу, мета, завдання, очікувані результати, рекомендації з вивчення курсу), «Карта курсу» (створена в Bubl.us), «Форум» для зв'язку зі студентами. Зазначимо, що кожний модуль теж починається зі складника «Путівник по модулю». Утім практика

впровадження ЕНК дисципліни «Теорія і методика музичного виховання дітей дошкільного віку» показала, що загальна інформація про курс і путівники мало цікавлять студентів. Їх увага зосереджується на змісті модулів, що є цілком виправдано.

Структура модуля повинна виглядати так, як у вимогах таблиці 2.

Таблиця 2

Структура модуля в електронному навчальному курсі

Теоретичний навчальний матеріал модуля	Практичні чи/та семінарські роботи	Самостійна робота	Модульний контроль
Структуровані лекції модуля 1	Зміст роботи	Методичні орієнтири виконання робіт 3	Контрольні запитання для МК 1
Мультимедійні презентації	Список завдань	Список індивідуальних завдань	Навчальний тест для самоконтролю
Аудіо-, відео-навчальні матеріали	Методичні вказівки з виконання	Тест	Модульний контрольний тест для МК 1
Тест (навчальний)			

Кожний структурний компонент модуля має свій зміст. Обов'язкові елементи «Теоретичного навчального матеріалу» будуть, насамперед, такі: структуровані електронні навчальні матеріали лекцій – у вигляді електронного посібника, що відповідають змісту робочої програми, логічно відображають теоретичні та методичні відомості по темах курсу; мультимедійні презентації лекцій – у вигляді файлів-презентацій PowerPoint або гіперпосилання на презентації. А от аудіо-, відео-навчальні матеріали до дисципліни набудуть особливого змісту. Зокрема для «Теорії і методики музичного виховання дітей дошкільного віку» необхідно розмістити, важливі для підготовки майбутнього фахівця, музичні навчальні матеріали (колискові, колядки, щедрівки, веснянки; репертуар дитячих хороводів, танців; відео музично-театралізованих свят і розваг). Для цього можна створити ресурс «Сторінка» і в ньому помістити гіперпосилання на знайдені аудіо-файли, музичні відео з *YouTube* тощо.

Тест (навчальний) – має бути складений з 8-9 тестових завдань для само перевірки і закріплення теоретичних знань студентом з теми модуля.

Досвід створення ЕНК підказує, що залежно від потреб курсу, педагог ініціює й інші елементи. Вони дозволяють додатково зняти когнітивну, інформаційну та інші проблеми. Так, під час розробки ЕНК «Теорія і методика музичного виховання дітей дошкільного віку» було додано ресурс «Книга» з метою забезпечення студентів текстами друкованих праць для вивчення кожної теми дисципліни, виконання самостійних і практичних завдань. У ньому згідно теми розташовано статті з періодичних та наукових видань, частини посібників, державні стандарти дошкільної освіти, розділи музичного виховання дітей з комплексних програм, методичні рекомендації до розділів програм, конспекти музичних занять, сценарії дитячих розваг і свят, таблиці перспективного планування тощо [8]. Стануть доцільними гіперпосилання на статті професорів і доцентів університету, викладача дисципліни, що розміщені в Інституційному репозиторію навчального закладу. Тож, завдяки ресурсу «Книга» студент матиме прямий доступ до матеріалів із розрізнених джерел.

Висновки. Важливими умовами створення викладачем власного ЕНК мають бути готовність до його розробки (проникнути гуманними ідеями дистанційного навчання в освіті, філософією Moodle, можливостями привнесення змін у викладання дисципліни), підготовленість до розробки курсу як володіння ІК-компетентністю (когнітивна складова; діяльнісна складова компетентності – здатність використовувати середовище Moodle для розробки ЕНК та структурувати навчальний матеріал згідно вимог, володіти технологіями розробки компонентів ЕНК). Кожен ЕНК має набути як уніфікованих рис, так і містити

елементи, що відповідають особливостям конкретної дисципліни, потребам розвитку студентів, забезпечити їм педагогічну підтримку.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у знаходженні балансу між методикою дистанційного навчання з використанням ЕНК і класичними формами та методами навчання студентів.

1. Кузьмінська О. Забезпечення умов набуття професійної компетентності педагогів в умовах інформаційного суспільства / О. Г. Кузьмінська // *Нова педагогічна думка*. – 2010. – № 2. – С. 107-111.

2. Морзе Н. В. Моделі ефективного використання інформаційно-комунікаційних та дистанційних технологій навчання у вищому навчальному закладі / Н. В. Морзе, О. Г. Глазунова // *Інформаційні технології і засоби навчання*. – 2008. – № 2 (6). – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ime.edu.ua.net/em6/content/08mnvshi.htm>

3. Морзе Н. В. Формування й оцінювання ІК-компетентностей науково-педагогічних працівників в умовах впровадження дистанційних технологій / Н. В. Морзе, О. Г. Глазунова // *Інформаційні технології і засоби навчання*. – 2012. – № 6 (32). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/2012_6/758-2499-1-ED.pdf

4. Moodle і соціальний конструктивізм / Огляд підготував В. Семенюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://escuela.ucoz.ua/Kuzbyt/Moodle.pdf>

5. Положення про дистанційне навчання (Наказ МОНУ №466 від 25.04.2013). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0464-04>

6. Положення про сертифікацію електронного навчального курсу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://garmonia.nubip.edu.ua/polojennia.pdf>

7. Шевчук А. С. Електронний навчальний курс у вищому освітньому закладі / А. С. Шевчук // *Вісник Інституту розвитку дитини*. – Вип. 27. – Серія: Філософія, педагогіка, психологія. – Київ: Вид. НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – С. 125-131.

8. Шевчук А. С. Теорія і методика музичного виховання дітей дошкільного віку: Електронний навчальний курс [сертифікований] / А. С. Шевчук // Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2013. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://e-learning.kubg.edu.ua/course/view.php?id=42>

The possibilities of use of information and communication and distance technologies for higher schools, competences of the teacher are considered in the article. The philosophy of Moodle and the structure of electronic educational course are described.

Key words: *competences, distance learning, platform of the distance learning Moodle, electronic educational course.*